

1. Беляєва М. Киян запрошують на «Музичні прем'єри сезону» / М. Беляєва // Хрещатик. – 2012. – № 67 (4087). – 18 травня. – С. 3.
2. Кондратюк Т., Морозова Л. «Прем'єри сезону: традиції та експерименти» / Т. Кондратюк, Л. Морозова // Музика. – 2006. – № 3. – С.2–4.
3. Кравченко А., Пальцевич Ю. «Прем'єри» з власною інтонацією / А. Кравченко, Ю. Пальцевич // Музика. – 2007. – № 3. – С. 2–4.
4. Кушнірук О. Композиторські одкровення: від «поганої» до «передбачуваної музики» / О. Кушнірук // Культура і життя. – 2013. – 21 червня. – № 25. – С. 6.
5. Луніна А. Камерний хор «Київ» в макрооб'єктиві фестивальної панорами / А. Луніна // Культура і життя. – 2011. – № 30. – 6 квітня. – С. 4.
6. Луніна А. Коли цвіте папороть: розвінчана міфологема / А. Луніна // Музика. – 2011. – № 4–6. – С.11–13.
7. Сікорська І. «Прем'єри сезону»: до 75-річчя НСКУ / І. Сікорська // Студії мистецтвознавчі. – К.: Вид-во ІМФЕ, 2007. – Ч. 2 (18). – С. 100–106.
8. Сікорська І. У місячних тонах (Жіночий хор «Павана» зачарував киян небесним звучанням) / І. Сікорська // Хрещатик. – 2006. – 18 квітня. – № 56 (2851). – С. 4.
9. Сікорська І. Хоровий концерт у храмі Василя Великого став окрасою «Музичних прем'єр сезону» / І. Сікорська // День. – 2014. – 29 травня. – № 87. – С. 3.
10. Соколова С. Велика духовність, виражена в музиці / С. Соколова. – [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://composersukraine.org/index.php?id=2535>
11. Таранченко О. Музичні прем'єри сезону / О. Таранченко // Музика. – 2000. – № 4–5. – С. 2–3.

В статтє выделены концерты хоровой музыки как важные мероприятия, органическая составляющая «Музыкальных премьер сезона» на основании материалов музыкальной периодики. Определены главные социокультурные функции хоровой музыки.

Ключевые слова: фестиваль, концерт, хор, программа, дирижер.

The article deals with the concerts of choral music as important events, the constituent of «Musical First Nights of the Season» on the basis of the musical periodicals materials. It singles out the principal socio-cultural functions of choral music.

Key words: festival, concert, choir, programme, conductor.

УДК 378.016:78

Ольга Олексюк

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ЗМІСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті обґрунтована необхідність втілення національної ідеї у змісті фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Наведені результати досліджень, які характеризують стан сформованості досвіду емоційно-ціннісного ставлення студентів до національних музичних традицій. Запропоновано комплекс завдань організаційно-методичного забезпечення процесу збереження та відтворення національної ідеї у змісті фахової підготовки студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

Ключові слова: національна ідея, соборність, фахова підготовка, майбутній вчитель музики, спеціальний курс.

В умовах сучасної України, де здійснюється докорінне реформування всіх сфер суспільного життя, особливого значення набуває тотальна мобілізація інтелектуального потенціалу нації, її духовне відродження. Інтелектуальний потенціал нації – це, передусім, національна духовна еліта, відкритий перманентний суспільний процес, до якого може долучитися кожен, хто духовно й інтелектуально дозріє як особистість, спроможна своїм творчим внеском збагатити (примножити, приростити) знання нації, народу, людства в цілому. У Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) підкреслюється, що одним з основних виховних завдань вищих навчальних закладів є підготовка свідомої національної інтелігенції, оновлення і збагачення інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти, примноження культурного потенціалу, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх фахівців.

© Олексюк О., 2015.

Історичний досвід свідчить, що держава руйнується, якщо життєдіяльність громадян не супроводжується єдиною, оптимістичною ідеєю, стійкими духовними цінностями. У дослідженнях багатьох вітчизняних філософів, педагогів і психологів зазначається, що кризові процеси в духовній сфері, руйнація морально-етичних норм, ідеалів, та, як наслідок, – важка ситуація в економіці та екології – все це змушує людей звертатися до підтверджених багатовіковою історією невмирущих цінностей національної культури України. Наблизити людство до світової гармонії – гармонії Духу, Людини й Природи можливо лише за активного використання духовних і культурних сил народу, визнання поряд із матеріальною, повноцінність ідеальної субстанції духовного світу людини.

Зазначимо, загальний кризовий стан соціуму і багатогранно відображений прояв цих процесів у сфері освіти висвітлюють одну з головних причин втрати ціннісних орієнтирів у виховній стратегії. Світове співтовариство дедалі більше усвідомлює недостатність реалізації ціннісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців. Стає очевидним, що інноваційна модель суспільства буде продуктивною і стійкою лише в тому разі, якщо зможе ґрунтуватися на базовій основі – цінностях національної культури, розвиток яких покликана забезпечити освіта. Саме вона є головним засобом передавання культурної інформації й актуалізації культурного потенціалу нації. Шлях у майбутнє лежить через духовну освіту суспільства, виховання молоді в дусі українських традицій і національних ідей. Серед них значну роль відіграє *ідея соборності*, в якій втілено принципи духовної спадкоємності й духовного відродження національних культур.

Соборність – ключове поняття релігійно-філософської думки XIX–XX століть. На особливу увагу заслуговують погляди М. Бердяєва, який визначав соборність як «подолання конфлікту між індивідуальністю й колективом у спільному діянні любові», як духовне єднання людей, вільне від диктату державних і політичних структур. М. Бердяєв підкреслював зв'язок ідеї соборності з центральною в християнстві ідеєю загального спасіння [1].

Філософи-гуманісти (В. Соловйов, С. Франк та ін.) пов'язували ідею соборності з ідеєю всеєдності: людство розглядалося як соборний організм, а соборність – як пошук всеєдності у Богові. Велика заслуга С. Франка полягає в тому, що він довів до граничної чіткості вчення про людину в межах системи Всеєдності [5; 6].

Аналіз соціально-психологічних процесів у сучасному українському суспільстві показує, що в суспільній свідомості відбуваються масштабні зрушення, характерні для перехідних етапів історичного розвитку. У глибинних пластах національної самосвідомості зберігається унікальний ціннісний комплекс, який має назву соборність. Це – соціальний феномен, що уможливорює не лише позбутися стандартів моноідеології, а й не піддаватися експансії бездуховного споживацтва. Цей феномен сприяє становленню громадянської, національної самосвідомості, вихованню відчуття рідного краю, рідної мови, рідної історії.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує проблема моделювання соборності, її цілеспрямованого формування в контексті науково обґрунтованих освітніх стратегій. Важливо, щоб зміст ідеї соборності ставав національним світоглядом, пронизував освітній простір, і, зокрема, спосіб життя найбільш чутливої до духовно-соборної єдності частини суспільства – молодій інтелектуальній еліті нації – студентській молоді.

Разом з тим, домінування гуманістичної парадигми в освіті вищої школи визначає необхідність розроблення інноваційних підходів до моделювання змісту освіти, яке є відображенням культури певної епохи. Пошуки моделей освіти, адекватних сучасному типу культури, передбачають модернізацію «цивілізаційного» компонента змісту за рахунок розкриття його духовної сутності. Це вимагає врахування *ідеї соборності* в процесі систематизації навчального матеріалу і реалізується через таке: збереження і пропаганда національних духовно-культурних цінностей; створення інфраструктури духовно-морального виховання студентів на основі співпраці викладачів вищих навчальних закладів, студентів і священнослужителів («надчасова соборність»); участь у добровільних заходах і волонтерських рухах; розвиток комунікативних технологій у сфері міжнаціональної взаємодії на основі формування діалогу культур і толерантної свідомості.

Найбільш органічним засобом втілення ідеї соборності в спосіб життя майбутньої інтелектуальної еліти є трансубкультурний простір. Саме тут створюється космогонічна метасистема, якій підвладні всі світові культури. Таке міжнаціональне взаємне пізнання веде до духовного зближення, до взаємозбагачення культур і, найголовніше, до людської всеєдності. Виховання студентства в дусі зміцнення ідеї соборності можливе за умови включеності в трансубкультурний простір, зокрема, при створенні соціально і позитивно спрямованих молодіжних

організацій та об'єднань. Важливо, щоб такі об'єднання стимулювали відродження національно-етнічних традицій, жили ідеєю громадянської свободи і духовної всеєдності. Саме в цьому і полягає сенс, історична роль і велич соборності.

Майбутні фахівці мистецького профілю покликані зберігати та примножувати духовну інформаційну мобільність нації, – передачу з роду в рід «образу українського народу», втіленого в інтонаціях народно-пісенної творчості і розглянутого в системі ноосферного розвитку, сфери розуму, загальнолюдських цінностей, досягнень планетарної науки. Звідси випливає висновок про те, що наука про народну музичну творчість має стати однією з фундаментальних у системі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, етнокультурна компетентність якого великою мірою залежатиме від глибини засвоєних в стінах вищого навчального закладу знань, сформованого досвіду емоційно-ціннісного ставлення до національних музичних традицій.

Тим часом, наші дослідження свідчать про те, що більшість студентів вищих мистецьких навчальних закладів (67,8% із 295 опитаних) не володіє фундаментальними знаннями про соціокультурну детермінацію та об'єктивну обумовленість історичного становлення української ментальності в музиці, про духовний потенціал народного музичного мистецтва. Ці знання відображають інтегративні тенденції «великої» науки і є серйозною підставою для створення спеціальних інтегративних курсів, в яких семантична інформація є формою виявлення суспільної фіксації та взаємодії інтелектуального потенціалу нації. Так, створений нами спеціальний інтегрований курс «Духовний потенціал музичного мистецтва», дав можливість в контексті загальнолюдських духовних цінностей (і, передусім, християнської тріади Віра – Надія – Любов) розкрити світоглядний зміст народної музичної творчості, морально-естетичні ідеали як вираз духовних устремлень нації, втілених в інтонаційності українського мелосу, світосприймальні настанови домінуючих психологічних тенденцій української художньої свідомості тощо.

Глибина осягнення духовної сутності музичного образу визначається посиленням вслуховуванням в інтонацію. Своєрідною підготовкою до визначення системи її узагальнених ознак є механізм інтонаційно-пластичної генералізації (конкретно-почуттєвого узагальнення, згідно з В. Медушевським), який допомагає сформуванню системи ознак, сконцентрувати в найузагальненіших художніх проявах «пафос інтонаційних відношень, моральний та естетичний зміст яких полягає в їх духовній значущості для суспільного буття та принциповій несхожості з реальними людськими стосунками» [2, с. 52].

Здатність до узагальнення є, насамперед, симультанним усвідомленням всього інтонаційного розвитку, що відображає цілісність, смисл явища, тому вона може розглядатись як здатність до осмислення засобів виразності в духовному контексті. Контекстуальні умови застосування того чи іншого елемента музичної мови (тонів, інтервалів, акордів у ладогармонічній системі тощо) є вихідним моментом у визначенні ознак узагальненої інтонації, яка у згорнутому вигляді відображає втілену в образі естетичну категорію. Найбільш стійкі форми зв'язку естетичних категорій, які виступають початковим етапом типізації художнього образу, одержали термінологічне узагальнення через категоріальний апарат естетики [4, с. 70]. Так, наприклад, аналіз твору В.Косенка «Етюд до дієз мінор» складається з трьох творчих завдань, вирішення яких вимагає від студентів високого рівня абстрактного узагальнення, пошуку світоглядного смислу в ознаках трагічного: 1) визначити знаки-символи жанру, використані композитором для розкриття почуття високої громадянської скорботи; 2) виділити інтонації, в яких містяться «осколки» експресії, властивої деяким пластам українського фольклору (думам, плачам); визначити як вони співвідносяться з подібними вірцями західноєвропейської музики; 3) розкрити сутність загальнолюдських ідей, втілених у трагічних образах твору. Ці завдання спонукають студентів до активного вслуховування в інтонаційний розвиток твору, в процесі якого відбувається засвоєння духовної інформації та формування емоційно-ціннісного ставлення до неї.

Вивчення спеціального інтегрованого курсу в експериментальній групі значно підвищує інтерес майбутніх учителів музики до проблем збереження та відтворення нагромадженого інформаційного ресурсу в сфері національної народної музичної творчості. Критеріями ефективності в цьому напрямку можуть бути готовність студентів обґрунтувати свою концептуальну позицію щодо нагромадження і творення нових знань, ідей, проектів та іншої семантичної інформації в сфері народної музичної творчості, а також широка орієнтованість у всіх аспектах проблеми збереження та відтворення духовного потенціалу нації.

Така орієнтація педагогічного процесу особливо важлива для циклу спеціальних дисциплін, домінуючим положенням у цьому контексті є інтонаційний підхід до проблеми формування

фольклорного тезаурусу, покликаного ввести у творчо-виконавський процес глибоке проникнення в «специфіку образного строю народної музики, в найтонші нюанси її мелодики, гармонії, ритму на основі систематичного інтонаційного вслуховування в світ живого фольклору, емоційного проникнення у сферу народного музикування» [3, с. 98]. Як свідчать дані експерименту, проведеного в оркестрових колективах вищих мистецьких навчальних закладів, переважна більшість студентів не володіє засобами інтонаційної виразності в широкому діапазоні національних, фольклорних традицій, не вміє цілісно, емоційно осягнути естетичну своєрідність національно-стильових закономірностей, виявити джерела національної пісенної творчості, втіленої в творах української класичної музики. Тим часом, лише тонке проникнення в інтонаційно-образну сутність етномузичних традицій дозволяє осмислити сутність *національної ідеї*. Звідси й розуміння сутності домінуючої тенденції української художньої свідомості, яка поєднує в собі високу емоційність, чутливість та ліризм і виявляється в естетизмі української обрядовості, у прославленій пісенності, у своєрідному м'якому гуморі.

Досить показовий в цьому відношенні результат лабораторного експерименту, в якому проводився естетичний аналіз творів українських авторів. Відповідаючи на запитання: «Які інтонації твору (В. Підгорний. «Повій, вітре, на Україну») є ключовими в осягненні морального та естетичного змісту категорії трагічного, втіленого у фантазійних образах твору? Назвіть етностильову та етножанрову традицію, втілену в цих інтонаціях?» – незначна частина студентів (42,5%) вказала на коливання «зітхаючої» низхідної мелодичної поспівки, що появляється в середній частині твору і потім в кінці його завершує. Однак, при цьому лише 13,0% опитуваних вказали на те, що ці інтонації є характерними для старовинних східнослов'янських народних плачів та голосінь.

Вивчення спеціального інтегрованого курсу «Духовний потенціал музичного мистецтва», а також застосування в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів музики методів порівняння, співставлення, узагальнення, «мозкового штурму» викликають позитивні зміни в осмисленні пафосу інтонаційних відношень, які втілюють «образ українського народу» в усій його історичній конкретиці.

Орієнтація на збереження та відтворення національної ідеї у змісті фахової підготовки студентів найбільшою мірою проявляється на рівні безпосереднього контакту з фольклорним середовищем шляхом діяльності фольклорних експедицій у місцях побутування автентичного фольклору (в якості збирача-фольклориста) та участі в фольклорних колективах (сценічне відтворення фольклору). Як свідчать наші лонгітюдні дослідження, студенти які займаються збиранням, розшифровуванням, каталогізацією фольклорного матеріалу і, в кінцевому підсумку, на основі аналізу жанрово-інтонаційних основ цього матеріалу, репрезентують свої дослідження на студентських наукових конференціях, Днях науки та творчості, фестивалях народної творчості. Ці студенти виявляють широкий спектр досягнень у формуванні свого духовного потенціалу: високий рівень професійного мислення, розуміння своєї причетності та відповідальності за збереження та примноження національної музичної культури, потреби і здатності постійно примножувати і творити нові знання в сфері народної музичної творчості, активно пропагують багатство національної культури в соціокультурній сфері.

1. Бердяев Н.А. Самопознание: опыт филос. автобиограф. / Примечание Е.Ю.Рапп. – М. : Мысль, 1991. – 318 с.
2. Марков М.М. Искусство как процесс. – М. : Искусство, 1970. – 329 с.
3. Мистецтво та етнос: 36. наук, праць / АН УРСР Ін-т мистецтвозн. та етнографії ім. Т. Рильського. – К. : Наук, думка, 1991. – 223 с.
4. Музыкальное мышление: сущность, категории, аспекты, исследования: Сб. статей / Сост. Л.И. Дыс. – К. : Муз. Україна, 1989. – 181 с.
5. Соловьев В.С. Стихотворения, эстетика. Лит. критика. – М. : Книга, 1990. – 573 с.
6. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М. : Республика, 1992. – 511 с.

В статтє обоснована необходимость воплощения национальной идеи в содержании профессиональной подготовки будущего учителя музыки. Приведенные результаты исследований, характеризующие состояние сформированности опыта эмоционально-ценностного отношения студентов к национальным музыкальным традициям. Предложен комплекс задач организационно-методического обеспечения процесса сохранения и воспроизводства национальной идеи в содержании профессиональной подготовки студентов высших художественных учебных заведений.

Ключевые слова: национальная идея, соборность, профессиональная подготовка, будущий учитель музыки, специальный курс.

The article deals with the necessity of the incarnation's the national idea in the content of professional training's future teachers of musical art. The results of studies characterizing the state of formation's experience of emotional and value of students' attitudes to national musical traditions. The proposed complex of tasks' organizational and methodical support of the preservation and reproduction's national idea in the content of professional training's students of higher art education.

Key words: national idea, collegiality, professional training, future music teacher, a special course.

УДК 78.27

Ольга Демчук

КОНЦЕПТ ДУХОВНОСТІ В ОБРАЗНІЙ СФЕРІ ТВОРЧОСТІ О. МЕСІАНА

У статті висвітлюється поняття духовності в образній сфері творчості видатного французького композитора ХХ століття Олів'є Месіана, яке універсалізує естетичну красу і духовний зміст його музики.

Ключові слова: духовність, монообраз, свобода, гуманізм, Абсолютний Дух, цінність.

Таїна творчості, духовний зміст сучасної музики є однією з архіскладних і, водночас, актуальних проблем наукової рефлексії. Особливо, коли йдеться про композиторів, які вже стали класиками ХХ століття. Олів'є Месіан займає тут чільне місце як творець «культових» творів «Квартет на кінець часу», «Двадцять поглядів на Ісуса-Немовля», «Каталог птахів» та інших, духовна інтенція яких є вражаючою. Як наголошує К. Зенкін, у творчості Месіана «постійно присутнє прагнення розглядати музику у світлі вищого, Божественного світу, прагнення чути музику як голос Божественної гармонії, що возвеличує людину» [4, с. 12]. Занурення у внутрішній світ митця уможливило досягнення тих чинників, які концептуалізували духовно-образну сферу творчості композитора.

Філософія музики потребує серйозного аналізу, бо залишається до сьогодні маловивченою проблемою. Питання філософії духу найглибше висвітлено німецьким мислителем Георгом Вільгельмом Фрідріхом у його концептуальній праці «Філософія духу». Джерельною базою для написання статті стали праці, автори яких, заглиблюючись у поняття духовності, досліджують духовно-образну сферу творчості. Це, зокрема, статті В. Алєєва [1], І. Живоглядової [5], К. Зенкіна [4], Л. Ігнатової [6], О. Мохначевої [7], О. Самойленко [10], О. Цобіної [12]. Важливим джерелом наукової інформації стало також інтерв'ю Клода Самюеля з Олів'є Месіаном [11].

Мета статті – дослідити концепт духовності як універсалізуюче поняття життя і творчості О. Месіана. Висвітлити філософське підґрунтя творчості композитора та духовні чинники інспірації образного світу його музики.

У сучасній філософії діапазон вивчення проблеми духовності дуже широкий і різноманітний, що свідчить про відсутність цілісної методологічної моделі в дослідженнях цього поняття як феномена концептуального. Онтологічна домінанта духовності – це іманентне прагнення людини повернутися «до себе», до власної неповторності і самопізнання. Заглиблюючись у проблеми духовності, визначаємо її структуру у вигляді «онтологічного кола», яке замикається на усвідомленні людиною своєї індивідуальності. Розглядаючи з різних позицій духовне і духовність, слід визнати, що багато таємниць духу глибоко заховані в людській індивідуальності.

Саме духовність допомогла Месіану утвердитися як особистості, а його творчість стала засобом і сферою самоствердження і була спрямована на досягнення людини, природи, а також онтології духовності в мистецтві. Це уможливило розгляд поняття духовності як змістовно-сислової домінанти усіх видів діяльності цього видатного представника французької та світової музичної культури [12, с. 124].

Отже, духовність не є чимось надлюдським, містичним, вона є реальною, персоніфікованою і належить людині, яка прагне знайти відповіді на трепетні питання буття. Власне для того, щоб віднайти цю істину, Олів'є Месіан використовує музику як синтез матеріального та ідеального, природи та духу.

© Демчук О., 2015.